

1.-L'esbós del subjecte

Parlem d'una fase constitutiva del subjecte entre el 6 i 18 mesos, quan encara no està madur el sistema nerviós i quan el testimoni clínic ens parla dels fantasmes de cos esmicolats (període esquizoide de M.Klein).

El nen no pot fer la diferència entre ell i l'adult però serà gràcies a la mare que podrà reconèixer la seva pròpia imatge. Un moment bàsic que fa que al emmirallar-se es reconegui (identificació imaginària). Fet que es repeteix en el colom que pot ovular tan sols amb la presència d'un semblant, o la llagosta peregrina que passa de ser solitària a gregària quan per igual observa a un de la seva espècie i la imitació dels seus moviments. Amb això es destaca l'engany de la imatge i el jo como a jo de desconeixement.

«El sujeto se ve duplicado: se ve como constituido por la imagen reflejada, momentánea, precaria, del dominio, se imagina hombre sólo a partir de que se imagina»¹

És la mare qui al confirmar-li amb el "ets tu" atorgarà al nen un "sóc jo" (encara no com a pronom). Parlem en definitiva de narcisisme i de la necessària presència de l'Altre per a la seva constitució, així com el sorgiment de l'ideal del jo: *«incluso el ciego está ahí sujeto a saberse objeto de la mirada»*.

Lacan busca una teoria de la antropogènesis del subjecte humà i a la vegada pensar el narcisisme primari.² Serà en definitiva per a Lacan donar el cop definitiu a aquells que pensaven el "jo" com el nucli dur de la personalitat.

Abans d'arribar al mirall diu Lacan al referir-se al jo des de l'òptica psicoanalítica: *"Experiència de la qual s'ha de dir que ens oposa a tota filosofia derivada directament del cogito"*³

Del "Cogito, ergo sum" que equival a dir "Penso, doncs existeixo", o també "Penso, doncs sóc", "jo penso, doncs jo sóc", al "Penso, allà on no sóc, sóc on no penso" de Lacan. Pensar és *poiesis*, donar-se un ser. La subjectivitat es funda en la paraula. El cogito topa amb lo Real. Si pensa l'inconscient, no sóc jo qui pensa, pensa l'allò.

El lloc del mirall es el lloc des del qual el jo està alienat en un altre lloc. En definitiva està parlant del subjecte de l'enunciat i el subjecte de l'enunciació.

Reconèixer és una experiència tan sols humana. És el lloc de la imatge, del doble, de l'agressió.

Inicialment el jo (*moi o je*) no deu de confondre's amb el subjecte. Jo (*je*) és el subjecte de l'enunciat i jo (*moi*), el subjecte de l'enunciació.

On penso és el camp de l'Altre: Sóc l'objecte d'allò que l'Altre pensa. No hi ha lloc pel "Jo controlo".

---

¹ Lacan en el Seminario XI, 1964, «Los cuatro conceptos fundamentales del psicoanálisis»; 1973

² Lacan, J., *Lectura estructuralista de Freud*, México, Siglo XXI, 1971.

³ Comunicació presentada en el XVI Congreso Internacional de Psicoanálisis, en Zurich, el 17 de juliol de 1949.

1.1.- La imatge

Apareix el semblant amb les propietats unificants de la imatge, però no en l'imaginari, sinó en lo Real. El que jo no veig de mi ho intueixo mirant a l'altre. Seducció recíproca on ens deixem seduir i som seduïts pels altres (*aspecte estatutari de Lacan*)

El narcisisme és reflex, especularitat, és el reconeixement a través de l'altre...és per això que el jo es un jo de desconeixement⁴

2.- Estadio del espejo⁵

Veiem les etapes:

1ª etapa.- La imatge real d'altre; la mare-Altre. El nen reacciona com si la imatge presentada pel mirall fos una realitat o la imatge d'altre.

2ª etapa.- Ja no tracta a aquesta imatge com a un objecte real, no intentarà apoderar-se d'ella. No difereix d'un ximpanzé. La imatge no és més que imatge, la mare irrealitzada.

3ª etapa i 1er temps de l'Edip.- Arriba a reconèixer-se en aquest altre la seva pròpia imatge. Identificació amb la seva pròpia imatge, identificació amb la mare "*identificació primària*".

2n temps de l'Edip.- Prohibició del pare, castració.

3er. Temps.- Accés al Nombre-del-Padre i a l'ordre simbòlic "*identificació secundària*".

Tot això suposa:

- Gaubança entre els 6 i 18 mesos davant la imatge reflectida al mirall. (Bolwin i Bolk).
- El nen es reconeix, abans de ser capaç de fer-ho (prematunitat humana). No és diferent del ximpanzé.
- Primacia de la imatge: El jo com a altre.
- Presència de la mare que li confirmi.
- Identificació: ser capturat per una imatge. Dual, cos i imatge. Imaginària.
- El mirall li retorna una imatge total on tan sols hi havia fragmentació (Gestalt).
- Imatge és evanescent i no eficaç, però estructurant (coloms, llagostes gregàries)
- El mirall és un artifici que substitueix al semblant.

---

⁴ LACAN, J., *Seminario I, Los Escritos Técnicos de Freud: La tópic de lo Imaginario*, Paidós, pág. 119.

⁵ El text es presenta com "*Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je telle qu'elle nous est révélée dans l'expérience psychanalytique*" ("*El estadio del espejo como formador de la función del Je tal como nos es revelada en la experiencia psicoanalítica*").

Als Escrits s'indica que es tracta d'una comunicació en el XVI Congrés Internacional de Psicoanàlisi, en Zurich el 17 de juliol de 1949.

Recorden que el tema ja va ser introduït: "*en nuestro último congreso, hace trece años...*", cuestión precisada en las "*Referencias bibliográficas en orden cronológico*" al final dels Escrits, s'indica que va ser "*producido por primera vez en el XIV Congreso Psicoanalítico Internacional que se llevó a cabo en Marienbad del 2 al 8 de agosto de 1936...*"

- Destí alienant i alienat del jo. La imatge és i no és ell.
- "El jo és un altre" Precipitat d'identificacions permanent.
- Agressivitat, transivisme, gelosia.

2.1.- Antecedents

Per què el mirall? En una introducció als seus Escrits, "*De nuestros antecedentes*" (1966), diu Lacan que la teoria sobre el jo s'ha d'argumentar seguint a Freud, en dos preceptes: La imatge del propi cos i la teoria de les identificacions.

El 31 de juliol de 1936 en el XIVè Congreso Internacional de Psicoanálisis en Marienbad, el Dr. Jacques Lacan pronunciava la seva conferència "*El estadio del espejo*", tallada als deu minuts per E. Jones (versió no publicada). Si ho serà en una segona comunicació el 17 de juliol de 1949 al XVIè Congreso Internacional de Psicoanálisis de Zurich "*El estadio del espejo como formador de la función del yo (je) tal como se nos revela en la experiencia psicoanalítica*".⁶

Formador de l'estructura com a conseqüència del que passa a la fase del mirall. És el resultat d'una identificació amb una forma (Gestalt del propi cos) Calco de la semblança que el mirall retracta.

- ✓ Parlem de fase del mirall per a allunyar-nos de qualsevol referència a fase genètic-evolutiva.
- ✓ És una "*vivència de gaudi*" davant la imatge complerta que s'anticipa en la vivència a una completud que el nen (*infans*) encara no posseeix. "*Vivència gozosa*" (*Aha-Erlebnis*) que s'anticipa a la immaduresa del nen.

Al *Seminari I*, planteja dos narcisismes. El primer pren com a base la imatge del propi cos, mentre que en el segon pren la base de la imatge del semblant.

2.2.- Referents

En 1888 es publica una obra de Bernad Pérez⁷ "*L'art et la poésie chez l'enfant*", allà es comenta per primera vegada l'experiència del nen davant d'un mirall i la seva actitud diferent de la de l'animal (observació que resta oblidada en el temps)

Partim de lo imaginari. Lacan, malgrat que és reaci a referir-lo s'aprofita de les observacions d'en Wallon,

Wallon és director del Laboratori en la Ecole Pratique des Hautes Etudes en 1927. Relata l'experiència que l'explica el seu amic Charles Darwin. El fill

⁶ LACAN, J., "Le Stade du miroir comme formateur de la fonction du Je, telle qu'elle nous est révélée dans l'expérience psychanalytique". (1949), *Revue Française de Psychanalyse*, 1949-4. Hi ha versió castellana, "El estadio del espejo como formador de la función del yo tal como se nos revela en la experiencia psicoanalítica". *Lectura Estructuralista de Freud*, siglo XXI, 1971. La conferència pronunciada en el XIV Congreso de Marienbad, 2-8-1936, inèdit, està classificada en l'índex amb el nom de: "The looking glass phase", en *Int. J. of Psych.-Anal.*, 1937, I, 78.

⁷ Citat per A. Mura en *El dibujo de los niños*, Eudeba, pàg. 26

d'aquest somriu a la seva imatge i la del seu pare, però es gira sorprès. És a dir no diferencia en temps i espai al seu pare reflectit al mirall i al pare real que riu rere d'ell. A la vegada quan és nomenat dirigeix la seva mirada al mirall.

Wallon va comparar nens i ximpanzés entre sis mesos i tres anys posats davant del mirall. Segons Wallon el nen reconeixia la imatge d'altre abans que la seva (5 mesos).

Lacan no vol fer servir el terme esquema corporal (Wallon)⁸ ni "L'imprinting" de Lorenz hipotecats en la neurofisiologia i anomena a aquesta imatge del cos "anatomia fantasmàtica" com una barreja d'imatge i investitures libidinals que fa el subjecte per a passar de la representació angoixant del cos fragmentat a la imatge unificada.

"La función del estadio del espejo se revela entonces como un caso particular de la función de la imago, consistente en establecer una relación del organismo con su realidad, o, como se dice, de la "innenwelt" con la "umwelt".⁹

Pel contrari que el mico, "La inanitat de la imatge" succeeix la "gaubança". Hi ha un interès del nen per la seva imatge, abans de que es pugui reconèixer en ella.

"La cría de hombre, a una edad en que se encuentra por poco tiempo, pero todavía un tiempo superado en inteligencia instrumental por el chimpancé, reconoce ya sin embargo su imagen en el espejo como tal. Reconocimiento señalado por la mímica iluminante del Aha-Erlebnis en la que para Kohler se expresa la apercepción situacional, tiempo esencial del acto de inteligencia"¹⁰

La diferència està en que el nen accedeix a l'espai especular diferenciant espai real i espai imaginari, ja que saluda a la seva imatge especular "salvo que el nenito esté muy psicótico". Nota la diferència entre el que és un i la imatge. Abans vivia presoner dels "fantasmas del cuerpo fragmentado" (esquizofrènics) i ara veu una totalitat unificada.

2.3.- Etapes de l'estadi del mirall

1ª.- El nen acompanyat d'un adult davant un mirall reacciona com si la seva imatge fos una realitat. Confon reflex amb realitat, o al menys la imatge d'un altre: Confusió entre un mateix i l'altre vinculat al registre imaginari.

2ª.- Comença a entendre que el reflex no és "real", és sol imatge. Comença a diferenciar-lo, l'altre no és un ser real, sinó una imatge.

---

⁸ WALLON, H., *Les origines du caractère chez l'enfant*. Les préludes du sentiment de personnalité, Boivin, 1934, editada en 1940 por Presses Universitaires de France, Paris. Hay versión en castellano: Los orígenes del carácter en el niño, Nueva Visión, Buenos Aires, 1980.

⁹ LACAN, J., *Escritos I*, siglo XXI, 1971, pág.14

¹⁰ LACAN, J., *ibídem*.

3^a.- Coincideix amb el primer dels temps de l'Edip. El nen s'apodera de la imatge que el retorna el mirall, es reconeix, s'identifica, és una conquesta progressiva de la identitat del subjecte.

Creu que aquesta imatge és la seva (transcendental) i que tan sols és una imatge que unifica l'atomització corporal.

Es tracta d'un fenomen estructurant, però basat en una il·lusió imaginària que unifica els membres formant en el subjecte un *Jo-Ideal* base de les futures identificacions. Un parany en el qual el jo es precipita. Cal franquejar aquesta etapa per a constituir-se com a subjecte.

Així el jo es recolza en quelcom aliè. Malgrat que la imatge sigui la del propi cos, ell la rep amb sorpresa, desconcert, joia..., que delata que en la seva interioritat havia desconegut d'aquesta forma.

Fa un esbós de la subjectivitat al discriminar entre el jo i l'altre, afirmant que el jo no esgota la subjectivitat. Però viu en un espejisme, pura virtualitat, és efecte il·lusori. Pel contrari el mono corre a veure que hi ha rere l'artifici del mirall, considera a la imatge com a real, tan sols hi ha imatge real.

Nen: espai real <.....> espai imaginari. Sóc jo.
a (real) .....a' (imaginari)

Mono: espai real. No es reconeix en el mirall.
a (real) .....a (real)

Freud anomenava "*Hiflosigkeit*", *Desamparo del lactante*. Lacan parlarà de "*prematuration del nacimiento*" i Bolk de "*fetalización*"

Hi ha oposició entre anticipació i immaduresa ja que el desenvolupament del nen no permet tal assumpció, ja que encara no està mielinitzat. Hi ha un interès del nen per la seva imatge molt abans de ser capaç de reconèixer-se en ella.

Matriu de la primera oposició:

Adelant mental

Indefensió biològica

Del costat de lo Real hi ha atomització propioceptiva. Del costat de l'imaginari captació unificada, unificació. El que fa el jo davant aquest cos autoperceptiu atomitzat és reprimir-ho (jo = repressió primària) para alienar-se en la unitat de la imatge gestàltica especular.

Real (atomització)-----> Real, desplaer, repressió.
Imaginari (unificació)---> imatge, (jo) alienació.

Anticipació -----	:	Unitat especular -----	:	IMAGINARI -----
Inmaduració Biològica		Dades propioceptives atomitzades		REAL

Aquesta imatge té una funció estructural i tranquil·litzadora. La dislocació angoixant del cos fragmentat troba un punt focal que la lliga.

És la matriu fonamental de tot jo humà. El jo resta constituït com a un altre. Hem de fer una lectura de baix a dalt en cada element, ja que el subjecte en realitat el que fa és defensar-se de l'atomització per a alienar-se en la seva unitat imaginària.

El jo és el resultat de tal alienació. Captar la seva imatge i reconèixer que és la seva cara i no la d'altre, moment que marcarà la seva existència; es creu aquesta imatge i és aquesta imatge: Fora de la imatge no sóc res. Identificació estructurant.

- ***Identificació primària, origen de les futures.***
- ***Identificació dual, reduïda a dos termes: cos i imatge.***
- ***Identificació immediata, narcisista, per a Freud.***
- ***Identificació imaginària per a Lacan, ja que s'identifica amb un doble de sí mateix, amb una imatge que no és ell, però on omple un buit existent entre cos i imatge.***

3.- Agressivitat

En la primera infància (agressivitat) és l'actitud del subjecte que tendeix o apunta a fragmentar el cos dels seus semblants, identificat amb el seu. Davant d'un altre nen, agredeix, esquartera, despanzurra i si no hi ha d'altre ho fa amb nines. Hem de buscar la seva etiologia en la relació que anomenem transistivisme:

Un nen és per a un altre la pròpia imatge del mirall, la imatge que ha sortit del mirall i corre pel espai. Si col·loquem nens de la mateixa edat en grup, sense intervenció de l'adult, veurem que confonen els seus gestos: Veu caure un nen i plora, veu picar i diu que li han picat (transistivisme, observat per Carlhote Bülher i reprès per Wallon i Lacan).

Existeix una confusió entre sí mateix i l'altre. És alienant, confusió entre sí mateix i els objectes. No té distància davant el seu doble, confon el seu cos amb el del semblant que és pres com a un doble. Tot això es mou en el registre de l'imaginari.

El subjecte agredeix no perquè l'altre s'hagi mostrat poc cortès sinó per una identificació, cal expulsar el cos atomitzat que constitueix el jo inicial.

Si inicialment existia una identificació d'identitat, ara l'altre nen sóc jo mateix (identificació al semblant) amb molta càrrega de mimetisme, de transistivisme: "Jo sóc l'altre"

Real 1 (jo atomitzat) .... Real 2 (altre integrat)

Aquestes primeres identificacions són d'identitat, les futures seran de semblança, doncs el subjecte ja ha adquirit aquesta distància en relació a la seva unitat imaginària. Això ens condueix a la connexió entre narcisisme i agressivitat.

Abans de l'Estadi del Mirall, la idea de cos fragmentat "*morcellement*", no produïa malestar. A partir d'ara l'amenaça del retorn al cos *morcelé* le enviarà a l'angoixa.

El nen reclama la seva mare per a que l'asseguri la seva existència i pugui conjurar en ell el risc de mort (fantasma de dislocació). Però sigui com sigui l'actitud de la mare, aquest reclam no pot ser satisfet, ja que té la seva arrel en un desamparo biològic (manca de ser), prematuritat, fontanel·les, pel escàs i prolongació de la infantesa.

Es pot produir davant d'aquesta situació un trencament. El nen angoixat davant la seva imatge, fuig resta espantat, petrificat no suporta la mirada dels altres en el mirall. És una regressió en tota regla a l'estadi del "*cos fragmentat*".

L'agressivitat i la seva funció formem part de la naturalesa paranoica, es relacionen directament amb l'experiència del mirall i tenen especial transcendència en la constitució del jo com a entitat il·lusòria.

En Aimée, cas investigat per Lacan en 1932 en la seva tesi de doctorat "*De la psicosis paranoica en sus relaciones con la personalidad*",¹¹ en referència a les psicosis autopunitives, parla del narcisisme com a terra incògnita. Així, la paranoia no era l'evolució d'un procés psíquic (Kraepelin) ni un increment de les traces del caràcter (Serieux i Capgras), era més bé una qüestió de formació del jo [moi] que crea dins del subjectivisme un altre apremiant amb autonomia pròpia: "*El doble*", real amat i odiat dintre del seu propi jo.

Aimée és internada en Sainte-Anne per un intent d'assassinat. Segons Lacan, la seva libido estava fixada a la imatge de la seva germana, que adoptava posicions d'objecte agressor i d'amor, però que en qualsevol cas anul·lava el concepte de jo.

Narcisisme i agressivitat són correlatius. Aimé per a apaivagar-se agredeix la completud que una actriu li retornava. Així s'evidencia que l'estructura més fonamental de l'ésser humà en el pla imaginari, consisteix en destruir a qui és la seu de la seva alienació¹².

L'agressivitat de l'ésser humà consisteix bàsicament en imposar-se a l'altre, per a no perdre la seva identitat. La gelosia "*jaloussance*" (*gelosgaudi*) consisteix en veure a l'altre que gaudeix de quelcom que m'exclou.¹³

Però hauríem de preguntar-nos si el estadi del mirall, té lloc en totes les cultures; és sabut que en moltes no existeix el mirall. Oscar Masotta contesta:

---

¹¹ LACAN, J., *De la psychose paranöique dans ses rapports avec la personnalité*, 1983. Hay versió castellana, *De la psicosis paranoica en sus relaciones con la personalidad*, México, siglo XXI, 1976.

¹² LACAN, J., *Seminario I, Los Escritos técnicos de Freud*, op. cit.,pág. 256

¹³ San Agustín, [Confesiones, I, VII], citado por J. Lacan en *La Familia*,) Editorial Argonauta, Argentina,, 1997. p. 44.

"Aunque no haya espejos toda cultura guarda sus muertos. No hay cultura que no tenga una referencia respecto a sus muertos. Y si guarda a sus muertos, si hay tumbas, quiere decir que estos seres... se identifican con los muertos. Y al identificarse con sus muertos, son capaces de hacer un intercambio de imágenes que sostiene la idea de inmortalidad. Lo cual quiere decir que en la idea de tumba hay un espejo escondido. Es decir el concepto de identificación funciona, lo que significa que distingo entre yo y otro que es como yo sin ser yo"¹⁴

Allò que vol dir es que més enllà de que el mirall no és res més que un artifici substituït fàcilment per la mirada, la societat és la transmissora... ja sigui per escrit, per la paraula o per la imatge.

A partir de 1960, quan comença a tractar lo real, Lacan planteja que la visió de la imatge per sí mateixa no és qualitat suficient per a unificar el cos: "*El cec no tindria jo*". És la mirada de la mare a la qual es dirigeix qui li confirma la seva dimensió de subjecte, la mare com a pulsó desitjant, mare en falta. Per molt que la mare el signifiqui que l'estima, no hi haurà significat total que l'empleni. Trobem així dues faltes, una en la imatge i l'altra en el llenguatge. Aquí ubicarà Lacan *l'objecte (a)*. A partir d'ara el narcisisme s'estructurarà respecte a una falta.

El subjecte no pot controlar ni dominar el seu cos que se'l presenta fragmentat. La identificació amb el semblant il·lusòriament el completa: És una imatge salvadora.

La garantia sobre el meu cos l'atorga l'Altre. A l'Altre el deu faltar quelcom i jo sóc aquest objecte "*passatge a l'acte de l'alienació*". Ja Hegel plantejava que el subjecte pretén desitjar que el valor que sóc o "*represento*" sigui el valor desitjat per l'Altre. Això significa: "*O jo o el altre*", no hi pacte possible: "*O tu o jo*"... intenció agressiva. Aquesta intenció agressiva motivada per l'alienació del jo pot prendre com a objecte al propi jo "*agressió suïcida*" de la "*paranoia d'autopunició*"

Per a impedir el reduccionisme del mirall, configurarà *l'objecte (a)* connectant amb la cultura i lo simbòlic. Així el nen passarà del Jo Ideal (projecció imaginària) al Ideal del Jo (introjecció simbòlica).

Allò que ens dirà l'estadi del mirall es pot resumir, de entrada en el següents termes:

- El cos no és una realitat. El cos, el que diem com a "*cos propi*" per sí mateix no pren consistència, cal un fenomen que el doni sentit i el constitueixi.
- No es neix amb un cos, cal un acte psíquic. El jo (*je*) necessita per a constituir-se de quelcom que l'anticipi una unitat. Prèviament sols hi ha un cos "*atomitzat*". El (*je*) és el resultat de l'estadi del mirall, abans no hi havia jo.
- Aquest (*jo*) serà la matriu de les futures identifications secundàries (*moi*)
- Per a Lacan la causalitat psíquica es efecte d'una l'alienació.

---

¹⁴ MASOTTA, O., *Lecturas de psicoanálisis Freud, Lacan*, Paidós Psicología profunda, Buenos Aires, 1992, pág. 58.

4.- El model òptic: La il·lusió òptica¹⁵

Lacan en un moment critica la concepció del personalisme de D. Lagache: "Observación sobre el informe de Daniel Lagache: psicoanálisis y estructura de la personalidad". Critica que es pensi que la personalitat resti limitada a les relacions entre semblants. Lacan demostra que es tracta del subjecte i les seves relacions amb l'Altre. A tal efecte s'empara en un muntatge òptic.

L'estadi del mirall introdueix un problema que no està present en el regne animal i el problema és que la imatge de l'altre té captiva al subjecte. Els animals són casi indiferents als mirall, mentre que el subjecte, el jo resta subjecte, atrapat a la imatge de l'altre: Alienació, engany... pren como a objecte lo que és la imatge de sí, el seu doble: "Yo soy otro" de Rimbaud.

3.1.- La il·lusió del gerro de flors invertit.

Si davant d'un mirall còncau, al seu centre (eix) situem un ramillet de flors i sota d'aquests un gerro ocult a la mirada de l'observador, si em situo en el camp visual del mirall, veuré que es forma una imatge real i invertida del gerro de flors que apareixerà en la base del ram de flors: imatge real i simètrica. Es forma una imatge real (està del mateix costat, invertida i al cim) Es forma al convergir els raigs, en un espai real y podem capturar la imatge en un altre mirall pla com si fos un objecte real. L'ull ha de ser en aquesta posició, ja que si m'allunyo veuré el gerro sense flors: Tan sols en una posició apareix la il·lusió. Tot això funciona si el subjecte està en una determinada posició: És a dir que el subjecte està en una escena (Figura 1)

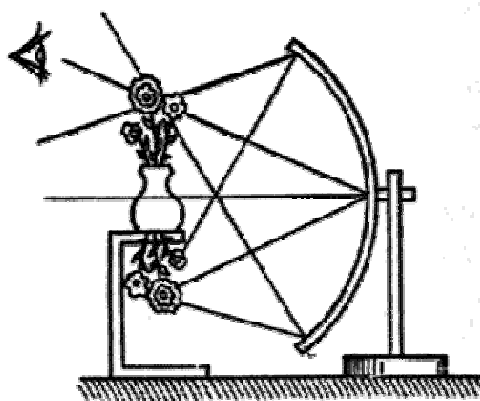

Figura 1

¹⁵ Lacan, J. *Seminario I, Los escritos técnicos de Freud*. En l'edició en castellà hi ha una errada: S'ha invertit el esquema de la pàgina 191 que deu anar a la pàgina 212 i viceversa.

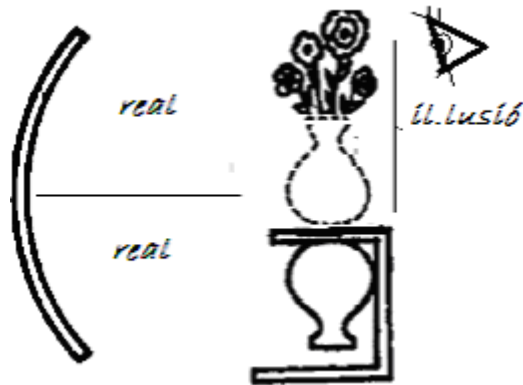

Figura 2

Si em situo al bord del mirall veuré el gerro dintre d'un calaix i un ram de flors al cim. No hi cap relació. Això és el que passa al nen als sis mesos: El gerro representa el cos del nen, el mirall el seu cervell (encara no mielinitzat). L'ull un apèndix del seu cervell, les flors els seu membres i parts del cos (cames, braços, si, escíbal, penis), les pulsions o els objectes pulsionals, en definitiva cos fragmentat. El nen no en sap si són exteriors o interiors a ell.

El valor metafòric de cada un dels components és presentat per Lacan en els següents termes: "La caja representa el cuerpo de ustedes. El ramillete son los instintos y deseos que se pasean. ¿Y qué es el caldero? Tal vez el córtex. ¿Por qué no?"¹⁶

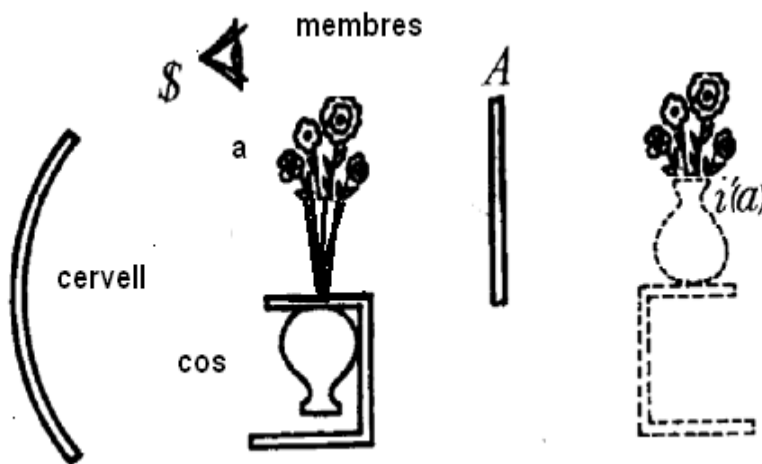

figura 3

Qui dóna consistència són les flors. És en torn a les flors (objecte real) que es constitueix l'objecte mig real, mig imaginari que és el gerro que abraça les flors. Cos-membres (Continent, contingut). El forat del gerro es vincula als objectes libidinals, cos amb el seus forats (zones erògenes). Les flors són reals, el gerro

¹⁶ Jacques Lacan, El Seminario, Libro X "La angustia", Editorial Paidós, página 40

és real... però el cos (la unió d'ambdós) és l'imaginari que enganya. El subjecte necessita del mirall pla per a adonar-se.

El gerro, florer és un receptor que s'ofereix per a que quelcom vingui a emplenar-ho. L'Altre és qui ofereix objectes que van a situar-se als forats corporals: La mirada se situa en l'òrbita ocular, si no serà "*mirada perduda*". La veu, el pit a la boca, el control d'esfínters (forat anal)... organitza les pulsions.

Si ara col·loquem un mirall pla (A) es constitueix una imatge virtual [$i'(a)$]. La imatge virtual es forma a l'altre costat del mirall (figura 3). Virtuals són les produïdes per miralls planers. No representen il·lusió òptica, es comporten com a imatges. La imatge real es forma del mateix costat on està l'observador. Són produïdes per un mirall còncau. Es comporten com a objectes i no com a imatges. Impliquen il·lusió òptica, engany.

En ambdues es produeix inversió simètrica. La imatge en el mirall planer es produeix en el mateix pla i és més petita; en el còncau s'inverteix de baix a dalt i viceversa.

4.1.- IRS

- Les imatges del mirall esfèric, són l'Imaginari: "*Il·lusió del jo*".
- L'aparell òptic més els objectes inaccessibles (flors que tan sols s'hi veuen a través de la imatge il·lusòria) són lo Real.
- Les lleis de producció de les imatges, lo Simbòlic .

Aquest (A) Representa a un altre diferent de mi que posa un mirall: parlem de la cadena simbòlica, el desig dels pares. El gerro, el propi cos apareixerà com a imatge virtual justament per aquesta mediació. Abans de situar el mirall (A) hi havia un espai real davant i rere.

L'Altre (A) farà que el meu ull (S) es reflecteixi en un punt simètric (I). Es com si jo hi fos en (I). La meua pròpia imatge m'ha esta facilitada per (A). Es tracta de pensar que la il·lusió en el nen té per condició el consentiment de l'Altre. (Figura 4)

Què ens indica aquest model òptic?. Doncs que aquesta il·lusió afirma el caràcter d'anticipació enganyosa de la primera constitució subjectiva corresponent a l'estadi del mirall. Hi ha una clara dependència de lo Imaginari (*Jo ideal*) a lo Simbòlic (*Ideal del Jo*). És la imatge virtual $i'(a)$ qui funda la imatge real $i(a)$. Ara entre els dos espais reals apareix "*l'altra escena*" [*eiene andere Schauplatz*] escena que no existeix més enllà dels nostres somnis.

Indiquem que $i(a)$ no se representa malgrat que la seva imatge ($i'(a)$) sí. No ho fa perquè el subjecte humà no té accés a això ni en l'autisme. Això és l'animalitat.

Així tenim que l'objecte (a), les flors és on hi fixo la meua visió, però el conjunt il·lusori depèn de l'orientació d'A i el lloc d'I.

Veiem dos espais: un real i un altre virtual. A partir d'ara el subjecte nen quedarà atrapat en aquesta alienació i quan vulgui ser persona, mirarà cap a S,I [El jo (je) serà presoner del substantiu (moi)]. Atrapat en l'altra escena, no sabrà si és ell o un fantasma.

Chuang Tzu "Va somniar que era una papallona i no sabia al despertar si era un home que havia somniat ser una papallona o una papallona que ara somniava ser home"

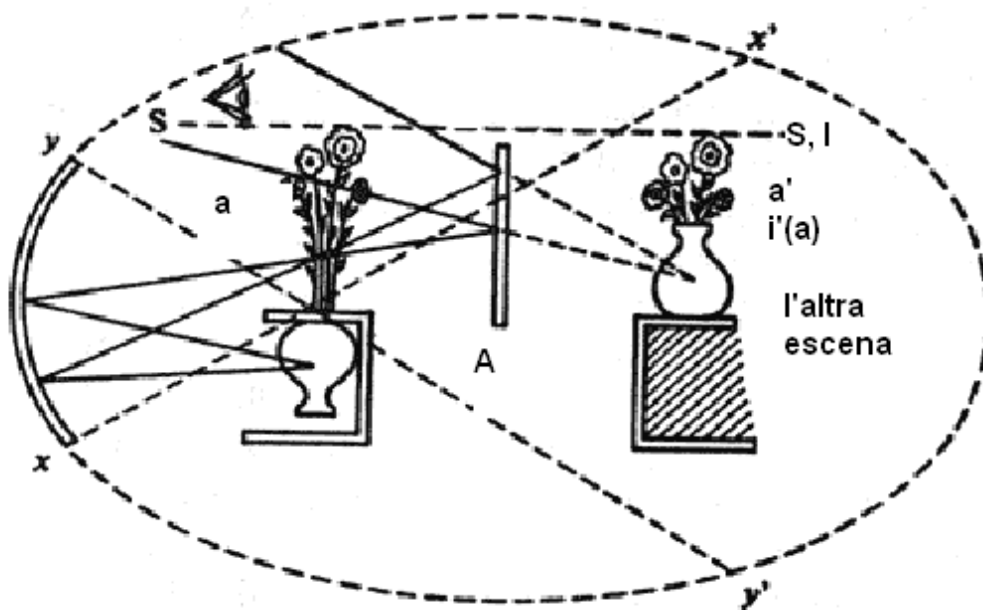

Figura 4

Observem que l'ull no pot veure el gerro real des d'aquesta posició. Tenim les flors que són reals. Tot el que veiem a la dreta és virtual (simbòlic, segons Lacan). Cal que el subjecte passi a aquesta virtualitat per a no restar en l'engany. Així es veurà com el veu l'Altre i tindrà més propera la seva veritat. Els subjectes ens veiem com pensem que ens veu l'Altre.

Tot el que envolta l'esquema (el·lipse) correspon al marc de la realitat. Dins està el subjecte. L'Altre hem dit que és el mirall planer. Per tant l'Altre està dintre del subjecte. Cal el recurs de la topologia.¹⁷

¹⁷ Eidelsztein, A., La topología en la clínica psicoanalítica. Ed. Letra viva, pág. 50.

4.2.- L'objecte (a)... l'objecte perdut.

Té a veure a la idea de pèrdua narcisista (pèrdua del pit matern, de les fems, el mateix naixement com a separació de la mare). Freud deia que quan es connecta aquesta pèrdua amb el penis, és quan podem parlar del complex de castració.

Lacan parteix d'aquesta idea i aporta l'objecte (a) i dóna nom a la raó d'aquesta sèrie d'objectes (-φ). La seva fórmula del fantasma $S\hat{\Delta}a$ per a referir-se a la recuperació fantasmàtica de la pèrdua. Posa una barra al subjecte per a indicar la seva marca de la falta.

4.3.- On podem trobar en el model òptic l'objecte (a)? Jo ideal, Ideal del jo.

El fet de que l'ull sigui posat del costat del mirall còncau permet que el mirall pla l'envii a un punt simètric, que és on Lacan ubicarà l'*Ideal del jo*, associant aquest mirall amb l'ordre simbòlic:

"la relación simbólica define la posición del sujeto como vidente. La palabra, la función simbólica, define el mayor o menor grado de perfección, de completitud, de aproximación de lo imaginario; la distinción se efectúa en esa representación entre el Ideal-Ich y el Ich-ideal, entre yo-ideal y el ideal del yo. El ideal del yo dirige el juego de relaciones de las que depende toda la relación con el otro".

En altres paraules, el *Jo ideal* és una imatge, però l'*Ideal del jo* no ho és i aquesta oposició mai serà qüestionada per Lacan¹⁸

Al mirall podem diferenciar els objectes narcisistes del objectes (a). La primera imatge, la real produïda per el mirall còncau ens remet al jo (moi) del narcisisme primari que dóna la forma del meu cos. La imatge virtual mostra la constitució del jo ideal que depèn de l'I (*Ideal del jo*).

Així el *Jo ideal* és una projecció imaginària i l'*ideal del jo* com a introjecció simbòlica.

Lacan manifesta que els objectes (a) no són especularitzables. És a dir, que la seva reflexió és idèntica a ells mateixos. No pateixen inversió. El objectes narcisistes pateixen de la simetria invertida: El cos és narcisisme i els òrgans objectes (a).

Podem veure els objectes (a) gràcies al mirall pla. Aquest, quan oscil·la pot revelar el buit. En el bord del gerro les imatges canvien i el que està al cim no obeeix a les mateixes lleis del que està a baix.

Lacan situa la raó d'aquesta pèrdua (-φ) en la part no visible del model òptic. El que la persona té davant seu és la imatge $I'(a)$, és a dir la il·lusió. Mentre que $I'(a)$ que és el suport del desig en el fantasma ($S\hat{\Delta}a$) no és visible.

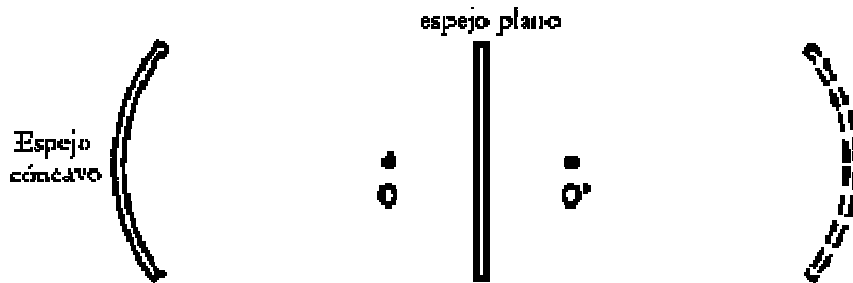

15.- Jacques Lacan, *El Seminario*, Libro I "Los escritos técnicos de Freud", Editorial Paidós, Capítulo "Ideal del yo y yo-ideal" (sesión del 31 de marzo 1954), página 214.

l'arbre que es reflexa al llac). Això significa el canvi de posició del subjecte al final de l'anàlisi, gràcies a la caiguda de l'Altre.

4.4.- Esquema simplificat dels dos miralls

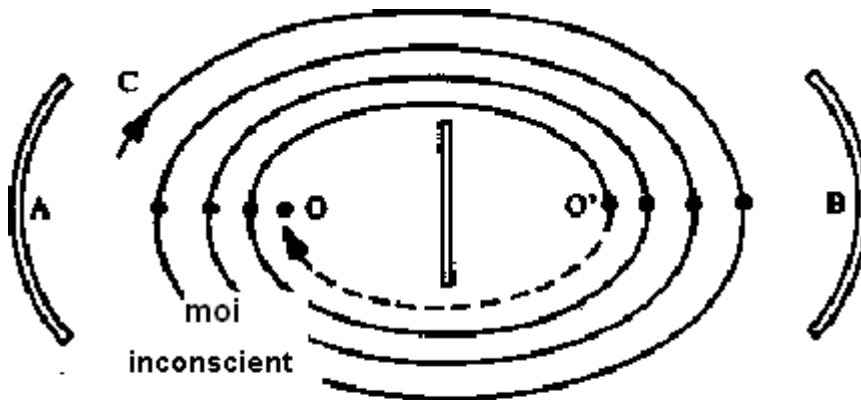
Lacan parla de la balança del desig, l'oscil·lació del mirall entre O i O' que produeix canvi en la posició subjectiva, efectes de l'intercanvi simbòlic.

Diu Lacan:

“En O coloco la noció de moi inconscient”¹⁹

Passar de O a O', de lo que és desconegut al subjecte a la imatge on reconegui les seves càrregues imaginàries.

Figura 12

meconnaissance
No és no saber... és no voler saber

[...] Lo que primero estuvo en O y luego en O', y después de nuevo en O, debe trasladarse ahora al sistema completado de los símbolos. Así lo exige la salida del análisis”²⁰

¹⁹ El Seminario, Libro I, Los escritos técnicos de Freud, ob. Cit. Pág. 412.

El final de l'anàlisi consisteix en "Presentar cada vegada menys superfície a l'Altre (analista)" "Wo Es war soll Ich werden"²¹

5.- Models clínics: L'efecte de l'Imaginari sobre lo Real

- ✓ Certes tribus primitives pensaven que una fotografia feta a la persona li podria robar la seva ànima, es a dir el seu Real.²² *Quina gent tan primitiva !!!* . La persona que comentava això es queixava de la pràctica habitual de la seva criada la qual punxava amb agulles una imatge fotogràfica seva a fi efecte de controlar-la ritualment. És a dir que la criada confonia imaginari i real. És aconsellada de que l'acomodi, però malgrat la seva cultura diu que té por de que l'encateri tingui efecte Real.
- ✓ En la seva tesi: "*De la Psicosis Paranoica en sus relaciones con la personalidad*" (1932) Lacan parteix de la base del fet de que es tracta d'un objecte odiat i agredit en el cas d'Aimée²³. Allò que agredeix és el seu propi ideal en el cas l'actriu Huguette ex-Dulfos. Però al agredir-la s'agredeix a sí mateixa.
- ✓ En la malenconia el subjecte no es fa (-φ), no es fa la falta. És un objecte al servei de l'Altre. El subjecte s'ofereix com a objecte per completar a l'Altre: *L'ombra de l'objecte cau sobre el jo*. No en va en el suïcidi, pràctica a la que recorren, el subjecte es fa objecte, s'elimina, volen netejar-se (del mapa). L'entrega no cal que sigui total, es pot fer parcial, entrega al gaudi de l'Altre en forma de somatitzacions. En la malenconia no es suporta la imatge, més bé es busquen imatges on constituir-se identificativament, el que comporta dependre de vegades en excés d'un altre personatge proper.
- ✓ L' enamorament. Lacan comenta el cas de la novel·la de Goethe, en el moment en que el jove Werther s'enamora perdudament de Charlotte. És una moment visual on ella alimenta a un grup de nens. És aquesta maternal actitud la causa del seu sobtat amor.
- ✓ Un empresari cau perdudament enamorat d'una jove en el moment d'una entrevista professional on seleccionava secretàries. La passió es desborda fins a tal punt que decideix entrar en anàlisi. Ella era la viva imatge d'ell quan era jove. "*Amamos a aquel que responde a nuestra pregunta: ¿Quién soy yo?*". Entrevista* a Jacques-Alain Miller (París) 17-10-08.
- ✓ Lacan aborda dos casos clínics que tenen a veure amb la relació de la paraula i la imatge: Un és el cas Dick de Melanie Klein²⁴ i l'altre és el cas Robert de Rosine Lefort (*El lobo, el lobo!!!*). Excepcional és el cas de fobia que presenta Helen Deutch²⁵ "*Un caso de fobia a las gallinas*".
- ✓ La despersonalització. Dintre dels quadres al·lucinatoris són de particular atenció les figures del doble. La il·lusió de Sosies, és el conegut síndrome del doble (Capgras). El síndrome de Frégoli, que presta el seu

---

²⁰ *Ibid.*, pág. 293-294

²¹ *Ibid.*, pág. 275

²² Citat en Amigo, S., *Clínica de los fracasos del fantasma*, Colección Homo Sapiens, pàg. 105.

²³ Citat en Jean Allouch. *Marguerite Lacan la llamaba Aimée*, Epee, 1995. p. 554.

²⁴ Cas Dick (M. Klein: La importancia de la formación de símbolos en el desarrollo del yo, 1930)

²⁵ Deutch, H. "Un caso de fobia a las gallinas". Citado en Silvia Amigo "Clínica de los fracasos del fantasma" *Ibidem*.

nom de l'il·lustre imitador italià que repetia a la perfecció l'apariència física i el tó de veu de qualsevol personatge.

- ✓ En la literatura psiquiàtrica hi ha molta referència al fenomen del doble, també conegudes com a "*al·lucinacions especulars*": Deuteroscopia, Autoscopia, Heautoscopia.
- ✓ En aquests quadres apareixen al·lucinacions visuals, presència de figures dobles, o també autoscopia negativa on l'individu no percebeix més la seva imatge en el mirall, transformacions corporals.
- ✓ El síndrome de Cotard com a grau màxim d'aniquilament subjectiu despersonalització i dessubjectivització.